

EKOLOGICKÁ VÝCHOVA JAKO NUTNÝ PŘEDPOKLAD VZDĚLÁVÁNÍ V 21. STOLETÍ

VLASTA HRDLIČKOVÁ, ALENA NELEŠOVSKÁ

Jednou z nejvýznamnějších událostí na počátku května 1998 bylo historické rozhodnutí prezidentů a premiérů států Evropské unie o uzavření dohod o vytvoření Evropské měnové unie (EMU). Z této dohody vyplývá, že Evropa bude zcela jiná než tomu bylo doposud. Všechny změny se samozřejmě budou dotýkat i našeho území.

Z tohoto pohledu je nutné perspektivně uvažovat a jednat v širším kontextu, což by mělo být důležitým úkolem všech učitelů v současném světě. Role učitelů tak nabývá zcela jiných dimenzí: „Naučit žáky kriticky pracovat s informacemi, posoudit problém, navrhnout různá řešení a volit z více variant. Naučit metodě, jak zvládnout permanentní změny.“⁽¹⁾

Na základě těchto požadavků doby se začala připravovat tzv. sektorová studie „České vzdělání a Evropa“. Jde o studii o tom, co čeká Českou republiku na cestě do Evropské unie v oblasti vzdělávání a školství, kterou připraví skupina českých a zahraničních odborníků. Na základě této studie se budou připravovat východiska pro tvorbu vzdělávací politiky (priority ve školství, potřebné změny, nedostatky českého vzdělávání, ale i kvality dnešního českého školství, které by se měly uchovat). Je také bude nutné, aby si všichni uvědomili, že pro národ bude v 21. století nejdůležitější umět se stále učit. Podobné podněty zazněly i na setkání ministrů školství, jež se uskutečnilo v minulých dnech na území České republiky.

V současné době se však také neustále diskutují problémy o ohrožení stratosférického ozónu, znečištění životního prostředí, o nastupující změně klimatu, vyčerpání přírodních zdrojů, destrukci přírodních ekosystémů, rychle rostoucí světové populaci a celá řada dalších aktuálních otázek. Všechny uvedené problémy budou narůstat, pokud bude pokračovat světový hospodářský růst dosavadním tempem. Odpovědí na tyto úvahy je *strategie trvale udržitelného rozvoje*. Jedním ze základních předpokladů pro uskutečnění trvale udržitelného rozvoje je důkladné a široké vzdělání nového typu, které musí obsahovat mimo solidní základy tradičních disciplín i nové prvky, jež budou směřovat ke globální civilizaci 21. století.

Ekologická výchova je nedílnou součástí tohoto širokého vzdělání nového typu. Jednou z nezbytných aktivit vysokých škol tedy je a také bude ekologická výchova. V příspěvku chceme reagovat na její postavení a efektivitu především v oblasti primárního vzdělávání.

Celková změna školského systému se postupně odráží i v organizační a obsahové proměně přípravy učitelů primárního vzdělávání. Současné celosvětové problémy globální ekologické krize vyžadují, aby se ekologická problematika stala živou součástí výuky všech předmětů na školách, zvláště pak na nižším stupni škol. Pro budoucnost Země je ekologická výchova zcela nezbytná a je třeba si uvědomit, že je nutné s ní začít co nejdříve, zvláště pak systematicky u dětí mladšího školního věku. Aby budoucí učitelé mohli plně realizovat ekologickou výchovu, musí být pro tento úkol dostatečně vybaveni.

V rámci celkové transformace školství přistoupila katedra učitelství I. stupně ZŠ na Pedagogické fakultě UP k organizační a obsahové proměně přípravy učitelů primárního vzdělávání. V modifikovaném studijním programu pro obor učitelství pro I. stupeň ZŠ je zařazena nová disciplína - ekologická výchova, která je součástí všeobecného základu. To znamená, že všichni posluchači tento předmět absolvují. Ekologická výchova je dotována 2 seminárními hodinami a je zařazena v modifikovaném studijním programu ve II. ročníku v letním semestru, kde navazuje na předměty didaktika prvouky a didaktika přírodovědy, jež jsou v zimním semestru, a předmět didaktika vlastivědy v letním semestru. Tyto disciplíny jsou ukončeny exkurzí k prouce, přírodovědě a vlastivědě v závěru letního semestru II. ročníku. Ekologická výchova je doplněna exkurzí k ekologické výchově na počátku zimního semestru III. ročníku. Tato disciplína je zatím zařazena mezi volitelné disciplíny.

Obdobně i v modifikovaném studijním programu pro studium při zaměstnání je zařazena disciplína ekologická výchova ve II. ročníku studia oboru učitelství pro I. stupeň ZŠ.

Podle tohoto modifikovaného studijního programu jsou připravováni posluchači, kteří nastoupili na PdF UP do I. ročníku oboru učitelství pro I. stupeň ZŠ ve školním roce 1995/96 a v dalších letech.

Z předcházejících řádků vyplývá, že ekologická výchova se stává součástí studijních programů v pregraduální přípravě učitelů, zvláště učitelů primárního vzdělávání. Tito budoucí učitelé snad budou schopni likvidovat „ekologickou negramotnost“ a

vytvářet předpoklady pro navazující „ekologické myšlení“ (schopnost domýšlet důsledky lidských aktivit, zvládnutí principu zpětné vazby) i pro „ekologickou etiku“ jako způsobu chování a jednání, respektující přírodu s vědomím možností jejího využívání.

Problém však spočívá v tom, že není dosud řádně propracován systém ekologické výchovy na všech typech škol, systém ekologické výchovy není zcela legislativně ujasněn. Tím také není vyřešena návaznost. Ve své podstatě není splněno usnesení vlády č. 232 z roku 1992 „Ke strategii státní podpory ekologické výchovy v České republice na 90. léta“ a to v bodu 2), kde se ukládá „... vytvářet podmínky pro zařazení ekologické výchovy do přípravy posluchačů všech pedagogických oborů jednotlivých středních škol, do dalšího vzdělávání učitelů a výchovných pracovníků všech typů a stupňů škol a středisek mimoškolní výchovy“.²⁾

Tato skutečnost také vysvětluje stávající situaci v přípravě budoucích učitelů primárního vzdělávání v ekologické výchově na jednotlivých fakultách. Zařazení této výchovy do studijních programů je různé a závisí na přístupu k tomuto problému na jednotlivých fakultách. Tomu také odpovídá současný stav v ekologické výchově, vzdělávání a osvětě v České republice.

Mezi nejnaléhavější problémy z hlediska podmínek pro ekologickou výchovu patří:

- „Nedostatečná spolupráce a komunikace a to jak mezi těmi, kdo se ekologickou výchovou aktivně zabývají, tak i ze strany státní správy.
- Nedostatečné a nesystematické financování ekologické výchovy.
- Chybějící dlouhodobá koncepce.

Z hlediska vlastní realizace ekologické výchovy je nejslabším bodem:

- Nedostatečná příprava učitelů, jejímž evidentním důsledkem je stav ekologické výchovy na školách, zvláště na ZŠ a SŠ.³⁾

Příčinou hlavních neúspěchů v širším rámci je celkový stav společnosti a její malý zájem o životní prostředí, trvale udržitelný způsob života a také o ekologickou výchovu. Kruh příčin se uzavírá v tom, že vlivem nedostatečné ekologické výchovy v některých oblastech (příprava učitelů, stav ekologické výchovy na školách) se příliš nemění k lepšímu ani celkový stav společnosti a její zájem o životní prostředí, ekologickou výchovu, trvale udržitelný způsob života.

Z předcházejících řádků vyplývá, že velmi důležitým bodem je otázka trvale udržitelného rozvoje, která byla nastolena na Konferenci OSN o životním prostředí

a rozvoji v červnu 1992 v brazilském Rio de Janeiru, které se zúčastnilo víc než sto představitelů vlád a států, zástupci nevládních organizací, řada delegátů vlád a novinářů. Konference naznačila, že hrozbu globální ekologické krize lze překonat velmi hlubokou transformací společnosti směrem k trvale udržitelnému rozvoji. „Jedinou cestou vpřed je sladění ekonomického rozvoje s ekologickými principy“.⁴⁾ Strategie postupu vpřed je obsažena v rozsáhlém dokumentu konference - Agenda 21. Ze 27 zásad bych chtěla upozornit na Zásadu č. 20 - „Otázky životního prostředí se nejlépe řeší za účasti všech zainteresovaných občanů na všech úrovních. Na národní úrovni musí mít každý jednotlivec řádný přístup k informacím týkajícím se životního prostředí, které jsou v držení úřadů, včetně informací o nebezpečných látkách a činnostech probíhajících v jejich společenství, musí mít také možnosti se podílet na rozhodovacím procesu. Státy musí podporovat a napomáhat rozvoji vědomí a účasti veřejnosti tím, že budou v širokém měřítku zpřístupňovat informace. Musí být umožněn efektivní přístup k právním a administrativním aktům, včetně vyrovnání a odškodnění.“⁵⁾

Při pregraduální přípravě učitelů bychom tedy neměli v zájmu 21. století opomenout ani tuto problematiku. Životním prostředím se totiž dnes zabývá celá řada lidí a organizací. Každý z nich má své vyhraněné názory a cíle, ale většinou nejsou programově propojeny tak, aby se malé kroky sčítaly a udělal velký krok. Je-li takové propojení možné, pak to může být na základě nějakého jednotného schématu, což můžeme nazvat koncepční ekologickou politikou. Pokud to bude v rámci jednoho státu - je to státní ekologická politika, pokud v regionu - je to regionální ekologická politika. A právě učitelé v této oblasti mohou vykonat obrovskou práci, poněvadž v rámci školní, mimotřídní i mimoškolní činnosti mohou žáky, ale i veřejnost seznámit s problematikou regionu a vychovávat k účasti na tvorbě regionální ekologické politiky.

Regionální ekologická politika je základním nástrojem pro řízení životního prostředí v daném regionu. Z tohoto důvodu nedílnou součástí regionální ekologické politiky by měla být - evidence současných problémů a jejich rozsah, analýza současných a očekávaných problémů a stanovení priorit o rozsahu řešení, způsoby řešení dle časových, finančních, legislativních a technických možností, strategie ochrany a tvorby životního prostředí a opatření související s nimi.

Uplatnění regionální ekologické politiky a viditelnost efektů je dlouhodobou záležitostí a nemůžeme očekávat okamžité a výrazné změny. Pro realizaci regionální ekologické politiky je však nutné získat všechny zainteresované osoby, ale

především celou veřejnost. A právě zde mohou učitelé sehrát velmi důležitou úlohu, zvláště učitelé primárních škol, kteří mohou v tomto smyslu působit v regionu, kde také bydlí a působí ve škole.

Všemi nastiněnými otázkami se průběžně zabývají republikové semináře a jednání garantů oboru učitelství 1. stupně ZŠ v České republice. Na základě zkušeností i na základě těchto jednání se ukazuje, že problematika ekologické výchovy je nezbytnou součástí vzdělávání učitelů. U učitelů primárních škol má své specifické postavení, které je dáno skladbou vyučovacích předmětů na 1. stupni, ale i věkem dětí mladšího školního věku, kteří se vlivem rodinného prostředí a vlivem dalších faktorů nesetkávají v některých případech s vhodným přístupem k ekologické výchově. Na základě těchto skutečností si uvědomujeme, že je nutné na všech fakultách, jež vzdělávají učitele, vytvářet podmínky k rozvoji ekologické výchovy a věnovat této problematice velkou pozornost.

Citovaná literatura:

- 1) Hrubá, J.: Evropa klepe na dveře. In: Učitelské listy, roč. 5, č. 10, 1998, s. 1.,
- 2) Usnesení vlády ČR ze dne 1. dubna 1992 č. 232 „Ke strategii státní podpory ekologické výchovy v ČR na 90. léta.“ Praha, 1992. s. 2.
- 3) Kulich, J. a kol.: Česká ekologická výchova v Aarkusu. In: Sisyfos, č. 7-8, 1998, s. 26.
- 4) Moldan, B.: Životní prostředí globální perspektiva. Karolinum UK, Praha 1995, s. 90.
- 5) Moldan, B.: Vysokoškolské vzdělání pro životní prostředí. Podklad pro seminář Kostelec n. Č. l. 1995.

Literatura:

- 1) Hrdličková, V.: Zkušenosti s uplatněním ekologické výchovy v přípravě učitelů primárního vzdělávání. In: Sborník z 5. konference o současných celosvětových otázkách alternativního školství, PdF UP Olomouc 1995.
- 2) Hrdličková, V. - Nelešovská, A.: Organization and Contents of Re-Training of teachers for Primary Education with Orientation towards Environmental Training. In: Environmental Issues Education and Training. Tempus - project „Teacher Training for Environmental Protection“ (Symposium Papers). International Conference 3.-6. July 1995, UMB Banská Bystrica 1995.

- 3) Hrdličková, V. - Nelešovská, A.: Ekologická výchova v kontextu změn transformace školství I. stupně ZŠ. In: Sborník z 5. konference o současných celosvětových otázkách alternativního školství, PdF UP Olomouc 1995.
- 4) Moldan, B. : Životní prostředí globální perspektiva. Karolinum UK, Praha 1995.
- 5) Usnesení vlády ČR ze dne 1. dubna 1992 č. 232 „Ke strategii státní podpory ekologické výchovy v ČR na 90. léta“. Praha 1992.

Kontaktní adresa:

Pedagogická fakulta UP

Katedra učitelství 1. st. ZŠ

Žižkovo nám. 5

771 40 Olomouc

tel.: 068/563 5106